

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

Cilt: 4 Sayı: 1 Şubat 2021

ss. 391-408

Makalenin Geliş

Tarihi

05/12/2020

Makalenin

Kabul Tarihi

17/02/2021

Yayın Tarihi

28/02/2021

YOZGATLI FENNÎ'NİN ŞİİR VE ŞAİR ANLAYIŞINA DAİR BAZI TESPİTLER

Faruk AY¹

ÖZET

On dokuzuncu yüzyıl şairlerinden Yozgatlı Fennî'nin tek eseri *Divan*'ıdır. Bu eserde son dönem klasik şiirimizin poetikasına ışık tutacağını düşündüğümüz pek çok şiir bulunmaktadır. Babası, kardeşi ve amcazadesi ile birlikte şair bir ailede dünyaya gelmiş olan Fennî büyük şairlerimizden Fuzûlî, Bâki, Nâbî, Nedîm gibi şairlere tahmisler ve nazireler yazarak hem geleneğin bir temsilcisi olmaya çalışmış hem de şairliği ispata çalışmıştır. Bu çalışmamızda şairin şiir manifestosu olarak tabir edebileceğimiz, poetikaya dair şiirlerinden yola çıkarak XIX. yüzyılın ikinci yarısından XX. yüzyılın ilk çeyreğine ait şiir ve şair anlayışı hakkında şiirlerinden hareketle bilgiler vermeye çalıştık. İki bölümden müteşekkil bu çalışmanın ilk bölümünde şiir anlayışı hakkında bilgiler vermeyi uygun gördük. Şairin divanındaki şiirle ilgili beyitleri tespit edip şiirlerinin özellikleri ve işlevleri ana başlığı altında kategorize ettik. Bu kategori içerisinde, şiirin; takdir edilir olması, nükte ve imalarla dolu özgün olması, daha önce duyulmamış olması gibi maddeler yer almaktadır. Daha sonra şairlik hakkındaki görüşlerinin yer aldığı şiirleri tespit edip yine aynı tarzda kategorize ettik. Bu bölümde de toplamda altı alt başlık şeklinde şiirleri verip incelemeye çalıştık. Tüm bu çalışmalar neticesinde klasik şiirimizin başlangıcından son dönemine kadar poetik açıdan incelenmesinin alana katkı sağlayacağı kanaatine varılmıştır. Nitekim bu

¹ Öğr. Gör. Üsküdar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı ABD., Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, farukay64@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-7419-195X

incelemeler sonucunda şiir özellikleri ve şairlik anlayışının ne tür değişimler geçirdiğini anlayabilme fırsatına sahip olacağız.

Anahtar kelimeler: Fenni, şiir anlayışı, poetika, şiir, şair.

SOME FINDINGS ON YOZGATLI FENNÎ'S APPROACH OF POETRY AND POET

ABSTRACT

Mehmed Sa'id Fennî, one of our nineteenth-century poets, has only one work, divan. In this work, there are many poems that we think will shed light on the poetics of our recent classical poetry. Fennî was born into a poet family with his father, brother and cousin. He tried to be a representative of the tradition by writing tahmis and nazire to poets such as Fuzûlî, Bâki, Nâbî, Nedîm, among our great poets. In this study, we tried to give information about poetry and poet understanding of the second half of the nineteenth century and the first quarter of the twentieth century, based on the poet's manifesto. We deemed appropriate to give information about the understanding of poetry in the first part of this study consisting of two parts. We identified couplets related to poetry in the poet's divan and categorized them under the main heading of the characteristics and functions of his poems. In this category, poetry; It includes items such as being admirable, original full of wit and allusion, and unheard of before. Later, we identified the poems containing his views on poetry and categorized them in the same style. In this section, we tried to give and examine the poems in a total of six subtitles. As a matter of fact, as a result of these investigations, we will have the opportunity to understand his poetry characteristics and what kind of changes his poetry understanding has undergone.

Keywords: Fenni, understanding of poetry, poetical, poem, poet.

GİRİŞ

Poetika kavramı ilk olarak Aristo ile birlikte edebiyat, sanat literatürüne kazandırılmıştır. Şiirleri ilkesel olarak incelediği eserine bu ismi vermiştir. Bu kavram çeşitli kültürlerde yıllar içerisinde yoğunlaşarak nevi şahsına münhasır bir şekilde bugüne ulaşmıştır. Poetikayı başlangıçtan günümüze pek çok araştırmacı muhtelif anlamlarda açıklamıştır. Aristo'nun kullandığı ilk anlamıyla poetika "estetik" manasını ihtiva eden geniş bir anlama sahiptir (Aristoteles, çev. 1987:8) Yunanca kökenli bu sözcük tüm batı dillerinde yaratmak manasında kullanılan poiesin fiiline bağlı bir sıfattır. *Poetika, herhangi bir şairin şiir sanatı hakkındaki derli toplu görüş, anlayış ve fikirleri ihtiva eden yazı veya eseri anlamında yer almaktadır.*" (Sumer 1996: 36). Divan şairlerinin genellikle kasidelerinin fahriyelerinde ilgi düşürerek şairlik

yetenekleriyle övündüğünü, bu şairane övünmenin yanında şiirle ilgili düşüncelerini de açıklama fırsatı bulduğunu, zaman zaman gazelerde de şiir anlayışlarını sergilediklerini belirtir. Bir şiir geleneği olan klasik Türk şiirinde poetikanın varlığı tartışmalı bir konu olmakla birlikte divan şiirinin teorik boyutu hakkında kısmî malumat içeren bu eserlerin modern anlamda bir poetikanın yerini tuttuğu söylemek pek mümkün görünmemektedir (Kaplan 2007: 455). Eskilerin, şiirin yapısına, daha doğrusu bu yapıyı tanıtıcı teori ve terminolojiye yer veren eserlere günümüzdeki kadar ihtiyaç duymadıklarını ya da başka nedenlerle bu tür eserler vermediklerini düşünmektedir. Ayrıca bu türden eserler yazılmış olsa bile; geçmişte yazılanların bize ulaşamamasını da muhtemel görmektedir. Divan şairleri zaman zaman sanata dair fikirlerini gene sanatsal bir ifade ile doğrudan şiirleri içerisinde dile getirmişlerdir. Poetikaya dair söylemlerin oldukça sınırlı kaldığı klasik Türk şiir geleneğinde, şairlerin kendi şiirlerinde, sanatlarına dair yaptığı çeşitli değerlendirmeler önem arz etmektedir. Klasik Türk şairlerinin şiir anlayışlarını tespiti yönelik yapılan çalışmalar da genellikle şiirlerden hareketle ortaya konulmaktadır (Mengi 2010:8).

Klasik Türk şiirinin ihtilafli konularından biri de poetikasının olup olmadığıdır. Bu noktada da yine pek çok araştırmacının beyanları bulunmaktadır. Örneğin Orhan Okay Türkçe için poetika “şiir sanatı” “şiir sanatı üzerine teoriler” şeklinde anlam verilmesini uygun bulur. Yazara göre poetika “şiire dair her meseleyle uğraşan bir ilim alanı”dır ve devamında şu beyanda bulunur: “Şiirin şekli (vezin, kafiye, nazım şekilleri) ve bu şeklin şiir için değeri, şiirin dış yapısı, ahenk, armoni ve ritim meseleleri, şiir dili, muhteva (konu, mana, imajlar sistemi, edebi sanatlar, temalar), şiirin ferdi veya sosyal karakteri, şiirin kaynağı... nihayet bütün bunlardan sonra ve bunlarla beraber şiirin güzelliği, yani estetiği.” (2004: 18-19).

Hakan Sazyek, Okay'ın ilimî bir saha şeklinde tanımladığı poetika için şu açıklamalarda bulunur: “Şiir sanatının değişik türlerinde ve tarzlarında yazılmış ürünleri açıklayan, yorumlayan, şerh eden bir inceleme bütünü olmaktan çok, şiirle ilgili/şiire ilişkin her türlü meseleyi genel ölçekte ele alan, bir başka deyişle bu meseleleri belli bir örneğe bağlı kalmadan irdeleyen bir bilgi dalıdır.” (2000: 10).

Fatih Köksal'a göre *Divan şiirini/şairini tek bir kişi/şiir anlayışı gibi düşünerek “divan şiirinin poetikası” gibi genellemeler yapmak da doğru değildir. Elbette divan şiirinin genel çerçevesi çizilebilir bir sanat anlayışı mevcuttur. Ama bunu poetika olarak değerlendirmek hakşinaslık olmaz. Divan şairlerinin şiirle ilgili*

her değerlendirmesini zorlama usullerle, şairin bir kavram olarak hiç tanımadığı bir alan olan poetikası olarak takdim etmek de yanlıştır.” (2012: 46)

Necâti Bey'in şiir anlayışında, *klasik Türk şiirinin poetikasının bir bütün halinde belirlenmesi için atılması gereken ilk adım olarak, öncelikle ve en azından belli başlı şairlerin şiirlerinde yer verdikleri tüm poetik unsur ve malzemelerin ayrıntılı bir şekilde belirlenmesini, bireysel olarak şiirden ve şairden ne anladıklarının ortaya konulmasını gerekli görür. Böylece bir yandan klasik Türk şiirinin mevcut poetik malzemesinin, özellikle de şiir için yapılan tanım ve teşbihler başta olmak üzere, tenkit terminolojisinin ve anlayışının farklı boyutlarının önemli ölçüde tespiti, ardından da bunların hem klasik hem de modern yöntemlerle ele alınmalarına zemin hazırlanmış olacaktır (Kaya, 2012: 217-218).*

Nihat Öztoprak'a) göre klasik Türk edebiyatının şiir, şair ve edebiyat görüşlerini içeren çok az sayıda çalışma olduğunu dolayısıyla öncelikle şairlerin görüşleri araştırılmalı ve daha sonra onları birleştirmek suretiyle bütünüyle klasik Türk şiirinin poetikası ortaya konulmalıdır (2005: 135).

Gelişimi tamamlayıp kendine has bir şiir geleneğinin son dönem örneklerinde poetikaya dair bulguların tespit edilmesi, önceki yüzyıllardan ne kadar farklılıklar barındırdığını veya benzerlik oranını görebilmek açısından önem arz etmektedir. Bu minvalde inceleme konusu yaptığımız şairi son dönemden seçmeyi uygun gördük.

XIX. asrın ikinci yarısında doğan ve XX. asrın ilk çeyreğinde vefat eden Fennî, Yozgatlıdır. Hem babası hem de abisinin şair olduğu bilinmektedir. Bu nedenle ilk şiirlerinde babasının tesiri görülmekte ve şiirlerinde tasavvufu oldukça sık kullanmaktadır. Şiirlerinde tasavvufî yönü ağır basmaktadır. İlerleyen zamanla şairliği oturan ve kendine has bir üslubu yakalayan Fennî, divân edebiyatının önemli şairleri Fuzûlî, Bâkî, Nâbî ve Nedim'e tahmisler, nazireler yazmakla söz konusu şairlerden geri kalmadığını ortaya koymaktadır.

1. FENNÎ'NİN ŞİİR ANLAYIŞI

Fennî, zarâfet ve ulviyete yaratılıştan bağlı olup hemen bütün şiirlerinde bedii bir güzellik, fikri bir incelik ve üstünlük örneği sergilemektedir.

Bir kalem kim olmaya na' t-i celilinden habîr
Bir kuru çöptür ona ıtlâk etmezler kalem (K. 24/58).

Etmem in'âmından ol şâhen-şehin kat'-ı ümîd
Fenniyâ eczâ-yı cismin olsa ser-tâ-ser kalem (K. 24/59).

Bikr-i fikrimden tulû' etsin nice böyle nu'ût
Dest-i 'acimde İlâhî kalmasın ebter kalem (K. 24/61).

Fennî, şairlerin kalemlerini nasıl kullanacaklarını uzun uzun anlatmış; şiir diye hezeyan (saçma sapan boş söz) sarf etmenin başkasının şiirini çalmaktan farklı olmadığını bu yüzden divanı duyulmamış mazmunlarla süslemek gerektiğini belirtmiştir.

Fenniyâ bikr-i mezâmîn ile dîvânı tonat
Sirâtin farkı ne şarf-ı hezeyân eylemeden (G. 242/9).

Yine başka bir beytinde kendisini tecrit edip "Ey Fennî" nidasıyla:

Fenniyâ bu eşer-i nâdirü'l-emşal benim
Müdde'â-yı hüner ü fazlıma bürhân olsun (G. 241/6).

telkin ve tavsiyede bulunmuştur. İşte bu tavsiyelerde bulunan Fennî, şiire dair fikirlerini de açıkça beyan etmiştir. Şairin şiirlerine dair belli başlı işlevleri ve görevleri hakkında tespit ettiğimiz beyitleri bazı alt başlıklar açarak incelemeyi uygun gördük.

1.1. Sözü doğrudur, hakikatin gözüdür, göklere yazılsa layıktır

Öncülüğünü Nâbî'nin yaptığı hikemî şiirin temsilcileri, şiirin hikmet, hakikat, doğruluk içermesini ve insanları tefekküre yönlendirmesini daha değerli görmüşlerdir. Bu anlayış, Nâbî'nin bir beytinde "Hikmet-âmîz gerekdir eş'âr/Ki me'âli ola irşâda medâr" şeklinde karşılık bulur. Bu dizelerde, şiirin hikmet içermesi ve doğru yolu göstermesi gerektiğini savunan şair, şiirin fayda yönüne dikkat çeker (Toprak, 2017: 206).

Şair bu zamana değin beyitlerde anlattığının herkes tarafından bilinmesini ve uygulamaya konulmasını istemektedir. Fennî sözün doğrusunu söylemektedir. Bu hakikat dolu sözlerini tüm insanlığa duyuracak maharetli bir üstat bulunmasını arzulamaktadır. Şair, sözünün hak olmasının yanında göklere yazılacak kıymette olduğunu da ifade etmektedir:

Kâşki Şu hağ sözü etmek-n ‘umma i‘ ln
Göklere yazsa mahretli bir std olsa (G. 268/8).

Fuzl, Şair sözü yalan dese de Fenn, sözünün hakikatin gözü olduğunu söylemektedir. İstikamet üzere olduğunu ve meŐrebi gereği her zaman ciddiyetini koruduğunu dile getirmektedir:

İstikmet-piŐeyim ‘ayn-ı hağiğatdir sözüm
İltizm eyler hemiŐe meŐrebim ciddiyeti (K. 37/95).

1.2. Rengn

Şiir için kullanılan tavsif ve takdir terimleri içerisinde en sık kullanılan terimlerden biri olan rengn, sözlükte “renkli, rengrenk, parlak renkli, boyalı; güzel, latif, hoş, zevki okŐayan; süslü” vb. anlamlara gelir (Devellioğlu, 1993, 866). Bu sözcüğün beytin ve Şiirin bütünü için kullanılmasının yanında “mn, hayal, ed” vb. poetik geler, Şiirin konularından olan sevgilinin dudağı, yüzü, yanağı gibi güzellik unsurlarının renkli görünümünü anlatmak için de kullanıldığı görülür. 18. yüzyıl Şairleri de rengn terimini hem Şiirlerinin zellikleri hem de mn, hayal ed gibi diğer poetik ögeler için kullanmıŐlardır.(Tolasa, 1982: 32)

Kur’an-ı Kerm’in Furkan suresi 74. ayetinde “(Ve o kullar): Rabbimiz! Bize gözümüzü aydınlatacak eŐler ve zrriyetler bađıŐla ve bizi takv sahiplerine nder kıl! derler.” (www.kuran.diyenet.gov.tr E.T: 13.01.2021). Bu yetten yola çıkararak göz aydınlığı evlat sahibi olmak Allah katında bađıŐlanmaya medar olmak ve takva sahiplerinden olmak anlamlarına gelmektedir. Fenn aşağıdaki beytinde başka bir kişi gibi kendi divann övmektedir. Fenn, kendisini tecrit ettiği aşağıdaki beytinde divann ver ve Fenn’nin bu mana dolu, renkli eseri hürmetine annesinin bađıŐlanmasını temenni eder:

Ydigr eyledin ağlfa bu rengn eşeri
Mazhar-ı mağfiret olsun doğuran anne seni (G. 651/5).

Fenn, “rengn”in geçtiği bir başka beytinde kendine hitaben, “dünyada isminin hayırla anılmasını istiyorsan gelecek olan neslin meclisine bu renkli sözü hatıra olarak bırak”masını tavsiye eder:

Cihnda hağr ile ibk-y nm etmekse mađŐadun
Bu rengn nuŐku Fenn ydigr-ı bezm-i ağlf et (G. 83/6).

Merkür gezegeni de denilen Utarid; klasik şiirde rengi, feleğin katipliği, güzel söz ve yazı ile sanatkârlığın sembolü, kâtip ve zarların piri olarak görülmesi gibi özelliklerinden dolayı poetik bir unsur olarak tercih edildiği görülmektedir. Bu kevkeb gökyüzünde gizlice parlayan ve kırmızıya çalan rengiyle görülür. Bu gezegeni görenler aynı renkte sabit bir yıldız olarak görmezler. Parlayıp sönen bir hâli vardır. (Pala, 1995: 303). Fennî aşağıdaki beyitte rengiyle müsemma ve feleğin kâtibi olarak bilinen Utarid'in bu renkli eseri görmesi durumunda özeneceğinden bahsetmektedir:

Ger bu rengin eşeri gökde 'Utārid görse
Özenir cebhe-i gerdūna yazar bir takrīz

(G. 169/6).

1.3. Takdir edilir

“Marifet iltifata tabidir, müşterisiz meta' zâyidir” sözü bize özellikle sanat ve edebiyat erbabı kişilerin eserlerinin beğenilmesinin ne kadar mühim olduğunu ifade eder. Zira müşterisiz bir malın hiçbir kıymeti olmayacağı gibi sanatkârın meydana getirmiş olduğu eserin beğenilmemesi de aynı sonuca çıkmaktadır. Fennî eserlerinin söz erbabı kimseler tarafından beğenildiğini ve hünerin kıymetini ucuza vermeyeceklerini söylemektedir:

Sühândân-ı vaţan taqdir eder āşarımı Fennî
Ma' ārif cevherin ehl-i ma' ārif kem-behā tutmaz

(G. 161/7).

1.4. Nükte ve imalarla dolu özdür

Divan şairinin hüner gösterme ve hünerli şair sayılma hususiyetlerinden olan nükte, bu bakımdan söz söyleme ustalığı ve ince bir zekâ ister. *Nükte*, sözlük manasından yola çıkılarak, anlamın gizli, kendine has ve maksada yönelik olduğunu ifade eder. Şairler, şiirlerinde zaman zaman nüktenin hem oluşturulmasında hem de anlaşılmasındaki güçlüklerle değinerek bu konuda büyük bir titizlik gerektiğine değinmişlerdir. *Mânâ ve mazmun* gibi nükte de gizlidir; ima edilir ve ancak derin bir sezgi ile anlaşılır (Mengi, 2010: 148).

Koca bir ağaç küçücük bir tohumun toprak altına atılması sonucunda meydana gelmektedir. Bütün bir ağacın özü, fihristi o tohumun içine yerleştirilmiştir. Tıpkı insanoglu ve şu kâinat ağacı gibidir. Şeyh Galib'in sözleriyle ifade etmek gerekirse: *Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen/ Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsinsen*. Klasik Türk şiirin asırlarca meydana getirdiği edebiyatta da pek çok sanat bu hakikate benzer. Tohum gibi olan beyitlerden sayfalarca şerhler yapılmış ve yapılmaktadır. Fennî bu hakikatten yola çıkarak ilimlerle dolu olan kaleminin yazdığı eserler sadece özdür. Eğer

şerh edilecek olursa içinden çeşit çeşit nükte ve imalar çıkacağını dile getirmektedir:

Zübdedir âşâr-ı kilk-i zî-fünûnum Fenniyâ
Şerh olunsa dürlü dürlü nükte vü imâ çıkar

(G. 106/7).

1.5. Eserlerinde çalıntı mal yoktur

Klasik şiire yönelik eleştirilerden bir tanesi de belli kalıplara sıkışıp kalmış, tekrarlarda dolu bir edebiyat türü gibi algılanmasıdır. Bunun sebebi ise bu şiirin bazı esas ve kaidelere dayanarak ürünler vermesinden kaynaklanmaktadır. Sevgili bir tanedir fakat onu her şair kendisine göre betimlemektedir. Burada esas olan orijinal manaları yakalamaktır. Bu eleştiri klasik şiire uzak olanlar arasında olduğu kadar asırlarca şairler arasında da yer almaktaydı. Bir şairin kullanmış olduğu manayı veya imgeyi bir başkası kendi eserine alarak kendine mal ettiği örneklere rastlamaktayız. Nitekim en meşhuru Zâtî'nin o zamanlar genç bir şair olan Bâkî'nin şiirlerinden kendi divanına intihal etmesidir. Ayrıca taklit ve intihal yapmanın şairi küçük düşürmesinin yanı sıra şairlik istidadının zayıflamasına da sebep olarak görülmektedir. Bu nedenlerden dolayı nevî şahsına münhasır şairlerin en fazla yakındıkları konulardan birisi sirkat yani hırsızlıktır. Şairimiz Fennî de bu minvalde aşağıdaki beytinde eserlerine çalıntı mal girmediklerini ve adeta şüphesi olan “arasın işte eser ortadadır” diyerek orijinal şiirlere sahip olduğunu ifade etmektedir:

Var ise şübheñ ara mecmû' a-i âşârımı
Mâl-i sirkat girmemiştir Fenniyâ Divânıma

(G. 271/6).

1.6. Daha önce duyulmamıştır

Divan şairleri her zaman özellikle Sebki-Hindî ile birlikte yenilik arayışında olmuşlardır ve daima söylenmemiş (nâ-güfte), duyulmamış (nâ-şenide), görülmemiş (nâ-dide) imaj ve anlamların peşine düşmüşlerdir. Tezkireci Riyâzî de bu hususiyetleri göz önüne alarak şairleri dört kısma ayırır: Birinci kısım şairler mana bulmada benzersiz şeyler yapanlar; ikinci kısım şairler, daha önce bulmada manaya yeni bir mana eklemekle ona güzellik ve kıymet verenler; üçüncü kısım şairler, daha önce bulunan manayı ifade güzelliği ile eda edenler ve dördüncü kısım şairler ise daha önce bulunan manadan başka bir mana bulur, eğer öncekinden iyi veya eğer eşit değerde ise makbul görülenlerdir (Kılıç ve Macit, 1992: 32).

Fennî, sevgiliye özel daha önce duyulmamış bir gazel yazmış ve bunu yapmasındaki maksadın sevgiliyi güldürmek olduğunu dile getirmiş; daha önce işitilmemiş bir şiiri duyan sevgilinin tebessüm etmesini arzuladığını vurgulamıştır:

Nā-şenîde bir ğazel tārḥ eylediñ Fennî yine
Mağşadıñ bundan Cenāb-ı yâri güldürmek midir (G. 126/5).

1.7. Nadirdir

Divan şairlerinin şiir anlayışları belirlendikçe yenilik, değişiklik ve orijinallik gibi yaklaşımların, onların birçoğunun gündeminde olduğu anlaşılmaktadır. Birçok şair, yaptıkları değerlendirmelerde şiirlerinin yeni, orijinal ve benzersiz olduğunu söyleyerek farklılığını ortaya koymaya çalışmıştır. Bu yenilik düşüncesinin ise şiirin şekil özelliklerinden ziyade muhteva özellikleri üzerinde eyleme geçirildiği görülmektedir (Erkal, 2009: 282-283).

Fennî klasik şiirin son dönem şairlerinden birisi olduğu için kendisine büyük bir şiir hazinesi miras kalmıştır. Klasik şiir gelişiminin tamamlayıp kemale ermiştir. Bu alanda artık yeni bir şeyler söyleyebilmek özellikle son asır şairleri için oldukça zor olmuştur. Fennî için de durum aynıdır. Fakat o söylenen bunca kıymetli, nadir eserlere rağmen kendisinin de hüner sahibi olduğu iddiasında bulunmuş ve benzerinin az bulunabileceği bir eser meydana getirdiğini ifade ederek iddisına delil sunmaktadır:

Fenniyâ bu eşer-i nâdirü'l-emşâl benim
Müdde' â-yı hüner-i fazlıma bürhân olsun (G. 241/6).

1.8. Dayanıklıdır

Klasik şiirde âşık, her zaman sevgiliden ve rakipten eza ve cefa görür; fakat bu durumdan şikâyet etmek şöyle dursun âdeta bu sıkıntılar onun için mutluluk sebebidir. Sevgilinin lütfu da kahrı da hoş gelir. Bu durumu Bağdatlı Rûhî kısa ve net olarak: *Künc-i mihnette rakibâ bizi tenhâ sanma / Yâr ger sende yatarsa elemi bende yatur*” diyerek özetlemektedir. Fennî rakiplerinin cefalarına karşı sağlam gazeller yazdıkça kalemi onların gözüne adeta bir çivi gibi görüneceğini söyler:

Fenniyâ böyle metânetli ğazel yazdıkça
Kalemiñ başıra-i düşmâna mismâr olsun (G. 234/7).

1.9. Yakıcıdır

Akün, hayatında bir aşk macerası yaşamamış, hayatına henüz aşk denilen hadise girmemiş olsa da divan şiirinin dünyasına adımını atan kimse daha

başından, bütün diğer şairler gibi aşkı ve aşkın ıstıraplarını dile getirmek, kendisinden devamlı söz edeceği bir sevgilisi olmak durumunda olduğunu ifade etmektedir (Akün, 2013: 127-128). Özellikle klasik şiirin tasavvufi eserlerinde aşk, acı, keder, mutluluk, ilgi, yalvarış gibi deruni hislerle beyan edilir.

Fennî sevgilisine yazdığı “var mı” redifli gazelinin mahlas beytinde bu gazelinin yakıcı olduğunu ifade ederken: “Acaba bu yakıcı gazelinin içinde sevgiliye bir şikâyet mi var diyerek maksadının aslında şikâyet olmadığını fakat bu süzişli şiirinin şikâyet olarak algılanabileceğini îma eder. Zîra âşıklar çektikleri cefadan memnundurlar:

Söyle maşşat ne bu süzişli gazelden Fennî
Yoksa zımmında bunuñ yâre şikâyet var mı (G. 299/6).

Fennî, Kayserili Gâlib Çivizâde Efendi'nin “sözlerim” redifli gazelinin tahmis etmiş ve bir bendinde, yeni fikirlerinin ilgisizce, tesadüfen ortaya çıkmadığını, mutluluk tezahürlerinin her bir beytinde parladığını ve dinleyen her aşığın sinesini yaktoğünü ifade etmiştir:

Bikr-i fikrim tarz-ı lâkaydânede etmez bürüz
Müncelîdir her birinde hilye-i sürûrumuz
Güş kıldıkça ider üftâde-gâni sine-süz
Aşinâyân-ı mezâyâyı kıla hâtır-fürüz
Ter-zebânâni belâgat-küster eyler sözlerim (TAH. 58/1).

Şair bir kasidesinde memduhu övmek için bir topluluk oluşturulduğunu burada memduhu övme sırası kendisine geldiğinde yazmış olduğu şiiri okurken övdüğü şahsın feyziyle ateş bastığını öncelikle kendisinin bu yakıcılığı hissettiğini bildirdiği beytinde konuşurken heyecanlanma hadisesini hüsn-i talil sanatıyla şiirinin bir özelliği şeklinde dile getirmiştir:

Âteşin bir gazel inşâdına geldi nevbet
Feyz-i medhîn ki dil ü tab'ımı itdi teşhîn (K.43/20).

2. FENNÎ'NİN ŞAİR ANLAYIŞI

Fennî, *Divan*'da fikirlerini bazen kendi vasıfları üzerinden dolaylı olarak ortaya koymuş; bazen de sözünü eğip bükmeden doğrudan muhataplarına söylemiştir. Bu düşüncelerini geleneğe uyararak sadece kasidelerin fahriye bölümlerinde veya gazellerin mahlas beyitlerinde beyan etmekle kalmamış, müstakil gazel yazarak da açıkça ifade etmiştir. Bu minval üzere örnek teşkil etmesi açısından bir gazeline değineceğiz:

Fennî'nin memleketi olan Yozgat'a Sivas'lı yakışıklı bir şair gelip meydan şairliği iddiasında bulunur. Bu zat Yozgat'a kendisini ispat etmek ister fakat onu dinleyen şehrin seçkin kimseleri onu beğenmezler. Sivaslı şairin yazdığı muammayı tashih niteliğinde Fennî'ye gazel yazdırıp mezkur şaire gönderirler. Fennî'ye göre şiirde hataya yer yoktur. Şair yeri geldiğinde irticalen şiir söyleyebilmeli eğer buna acziyeti varsa bu kişiye "Sen bu güftar ile şâ'ir olacaksın heyhât" der. (G. 84/2, s. 108). Fennî, eleştirmeye devam ederken nasıl iyi şair olunacağı hakkında da tavsiyelerde bulunur. Şairlik sadece takti' bilmekten ibaret olmadığını ve şairlik iddiasında bulunmadan önce ona "Haydi bir şair-i mâhir ile birkaç gece yat" diyerek alayvâri bir şekilde nasihatte bulunur (G. 84/4, s. 108). Fennî bu şiirinin başına kısa bir açıklama da eklemeyi unutmamıştır. Gazelin tamamı ve açıklaması şu şekildedir:

"Sivaslı olup sülün gibi yakışıklıca bir rûm-peçe olduğu halde kartallanmağa yüz tutmuş ve meydân şairliği daiyesine düşerek müdde'asını Yozgat'ta dahi isbat için meydân okuyan ve (Pesendi) tahallus etmiş bulunan bir şahsın ta'lik ettiği mu'amma Yozgat zürefasına na-pesend gelmekle hail ü tashih edildiğini müteakıb yazılıp sahib-i mu'ammaya gönderilen eş'ardır."

Görmedin mi ' acceb ey tâze zebânım ğalaṭât
Saña kimler dedi meydân-ı hünerde ğalaṭ at

Öyle yañlış yamalaḳ lâfa mu' ammâ mı denir
Şu mu'ammâ-yı rekikiñle ilâhî yere bat

Ḥarf-i zâ'id ḳonulur mu kelimât-ı ' Araba
Dediler mi saña var şehd-i lezîze semm ḳat

Doğrudan doğruya söz söylemede ' acziñ var
Sen bu güftâr ile şâ' ir olacaksın heyhât

Şâ' iriyyet yalnız taḳṭî'e bilmekle degil
Haydi bir şâ' ir-i mâhir ile birkaç gece yat

Sen sen ol bir daḫa Yozḡat'a ayaḡıñ basma
Üdebâ' mecma' ina hiç yaḳışır mı ḫırvât

Para etmez burada ḫâşılı Sivas teresi
Şatma büstancıya büstancıların ḡayrıya şat

(G. 84).

2.1. Nükteler yazmaktadır

Klasik edebiyat şairlerinin şiirlerini yazdıkları en mühim vasıtalarından biri kalemdir. Bazı durumlarda kutsallık addederek onu yüceltmeleri, muhtelif benzetme unsurları kullanmaları doğal bir ameliyedir. Sözün yazıya aktarılmasını sağlayan kalem şairin duygularına izhar edebilmesi sebebiyledir ki genellikle müspet manada ele alınmıştır. Şairlerin şiir yazmadaki edebi kaygısı, poetikalarının bilinmesini biraz da kaleme yükledikleri anlam, atfettikleri önem ve aynı oranda kaleme ilgili kullandıkları zengin edebî malzemeyle de yakından ilgilidir. Kaleme ilgili sıfat, tasavvur ve benzetmelere bakıldığında şairlerin genellikle bağlamsal olarak bunlar vasıtasıyla kendi şiir sanatlarını ön plana çıkardıkları ve kalemin yüksek tesirine odaklandıkları görülmüştür (Kaya, 2020: 110).

Fennî, “ Söz, bu kalemin söylediği gibi güzel sözler söyleyen bir yiğit gibi söylenmelidir.” anlamındaki beytinde nükteler yazan kalemine “aferin” diyerek iltifat eder:

Āferin ey kalem-i nükte-nüvīs-i Fennî
Böyle söz söylemeli merd-i sühan-gü dedigin (G. 190/10).

2.2. Tatlı sözlüdür

Şairler için “tatlı dil” söz konusu olduğunda kendilerini şeker yeme karşılığında konuşturulan papağanlara benzetirler. Ancak Fennî’de durum biraz farklıdır. Sevgilisinin “O tatlı sözler söyleyen niktedanım Fennî konuşsun, bir şeyler söylesin” demesi durumunda, tütüyle bile konuşamayacak hâle getirecek kadar söz söylemede mahir olduğunu ifade etmektedir:

Mât iderdim bülbüli tütü-i ol gül-fem dese
Fennî-î şirîn-mağālīm nüktedānım söylesin (G. 238/9).

2.3. Cesur (cesaret)

Şairlerin kendilerini yiğit anlamına gelen unsurlara benzetmek suretiyle daha çok şairlik güçlerine, cesaretlerine, şiir sahasında üstünlük sağladıklarına, geçilmez oluşlarına değindiklerini söylemek mümkündür. Onlar, kendilerini yiğit olarak gördüklerinde şiiri de genellikle bir meydan veya ülke olarak görerek bir hâkimiyet alanı oluşturmak istemişlerdir (Toprak, 2017: 442). Şair bir beytinde zarif sözler yazan kalemi üzerinden kendine iltif eder. Ardından ikinci mısradaki zarif olduğu kadar sözünü mertçe, yiğitçe söyleyecek olan varsa

ancak bu şekilde söylemeli diyerek hem doğru sözlü olduğunu hem de şiirde üstünlüğünü dile getirir:

Āferin ey kalem-i nükte-nüvīs-i Fennī
Böyle söz söylemeli merd-i sühan-gū dedigin (G.190/10).

Rüstem ve Zâl klasik şiirin mitolojik kahramanları arasındadırlar. Zâl, kocakarı manasına gelmektedir. Sam'ın oğlu ve Rüstem'in babasıdır. Ona bu ismi saç, kaş ve kirpikleri beyaz olarak doğduğu için verilmiştir (Kurnaz, 1996: 133). Rüstem, Şehnâme'de adından sitayişle bahsedilen bir kahramandır. Gençecik bir delikanlıyken bile birçok devî öldürmüş, pek çok pehlivanları yer sermiş olmasının yanında sahip olduğu olağanüstü özelliklerle birçok esrarengiz canlılarla mücadele etmiş ve onları yenmiştir. Klasik şiirde hususen yiğitliğin, cesaretin, kuvvetin, yenilmezliğin ve bilgeliğin timsali olarak anılır (Tökel, 2000: 100). Bu benzetmelerle şiirlerdeki sağlam yapı ve üsluba dikkat çeken şairler, aynı zamanda güçlü bir şair olduğunu vurgularlar. Fennî'nin buradan hareketle bir meydan okuma içermektedir. Şiiri bir savaş meydanına benzeten şair kendisinde Zâl cesareti hisseden varsa rakip olarak karşısına çıkmasını istemektedir. Zira Rüstem gibi kahraman olan kalemi de meydandadır. Şairin hususen rakiplerini Zâl'a benzetip kendini Rüstem'e benzetmesinin nedeninin bu iki kahramandan Zâl'ın kocakarı manasına da gelmesi ve Rüstem'in babasına nisbetle daha genç ve güçlü olmasından kaynaklandığını düşünmekteyiz. Bu şekilde artık Zâl tabiatlı şairlerin devrinin geçtiğini Rüstem olan kaleminin hükmünün sürdüğünü dile getirmektedir:

Karşı gelsin Zâl-i tab'ında cesâret hissedem
Kilk-i Fennî çıktık meydâna yine Rüstem gibi (G. 286/7)²

2.4. Özgündür (hırsız/taklitçi değildir-benzeri yoktur)

Divan şiirinde yeni, farklı ve özgün bir söyleyiş yakalayabilmek, şairlerin üzerinde durduğu, önem verdiği bir husustur. Türkî-i basit ile başlayan bu yenilik ve orijinallik girişimleri çoğunlukla şiirin üslup ve mana özellikleriyle sınırlı kalır. Özellikle 17. yüzyılda Nefî ve Nâbî gibi usta şairlerin bu arayışları farklı şiir anlayışlarının oluşmasına zemin hazırlarken aynı zamanda söyleyiş, konu ve kelime seçimini etkilemeye başlar (Macit, 2011: 39). Aslında bu

² Bu beyit şairle ilgili benzetmeler başlığı altına da girmektedir. Ancak orada benzer beyitler kullanıldığı için bu beyti burada kullanmayı tercih ettik.

yenilik ve orijinal olma yaklaşımı -yeni bir tarz oluştursun ya da oluşturamam- birçok divan şairinin ifadesinde karşılığını bulur ve birçok şair şiirinde yenilik ve tazelik olduğundan söz eder. Bu da şairlerin farklı, değişik bir söyleyiş oluşturmaya verdikleri önemi gösterir.

Tezkirelerde kullanılan üslup, tarz, tarîk, şîve, vâdi vb. kelimelerin bir kısmı genel ifadeler olmakla birlikte bir bölümünde ise şairin sanatta bir kişilik belirtisi ve kendine özgülük ifadesi olarak kullanılır. Şairin kendine has bir söyleyiş durumu söz konusu olduğunda da bu ifadelerin kullanıldığı görülür (Tolasa, 2002: 258-260). Şairler, kendi şiir anlayışlarındaki özgünlük ve yeniliği ifade etmek için daha çok “nev, tâze” gibi kelimeleri kullanırlar. Fennî kaleminin yeni ve orijinal mazmunlar icat ettiğini ve söz bulmak için başkalarından çalmaya muhtaç olmadığını ifade etmektedir:

İcâd ediyor kilik-i terim tâze mezâmîn
Söz bulmada Fennî degilim sirçate muhtâc (G. 89/6).

Dâvet sözü, haberdar etmek, duyurmak, meydan okuma sözü gibi anlamlara gelen e’s-salâ (Devellioğlu, 1995: 1354) kelimesini şair, şiir meydanında rakiplerine meydan okuma sözü olarak kullanır. Fennî’nin bir benzerinin olması şöyle dursun “rüyasında bile böyle bir şairi kimse görmüş müdür?” diyerek adeta meydanda nârâlar atmaktadır. Eğer gördüm diyen varsa hodri meydan der.

Es-salâ meydâna çıksın Fenniyâ gördüm diyen
Mişlini sûret deġil ma’ nada görmüş var mıdır (G. 98/7).

2.5. Mucizeler söyleyendir

Mu’ciz kelimesi, acze düşüren, başkalarını bir şey yapmada geri bırakan, kimsenin yapamayacağı yolda olan (Devellioğlu, 1995: 661) gibi anlamlara gelmektedir. Mu’ciz, mu’cize kelimeleri daha çok peygamberlerin göstermiş olduğu doğüstü olayları için kullanılır. Daha dar bir çerçevede düşünürsek, dünyada olması mümkün olmayan olay ya da durumların baş göstermesi olarak düşünebiliriz.

Klasik şiir geleneğine göre şaire sanat gücünü sağlayan asli unsur yeteneğidir ve yetenek de Allah vergisidir. Şairden beklenen ise bu yeteneğiyle marifet göstermesi ve insanları etkilemesidir. Bu özelliğiyle şair diğer insanlardan, büyük şair de diğer şairlerden ayrılır. Şiir, divan şairi için yetenek, ilham ve

keşif işidir. Bu bağlamda şairin ve onun keşfettiği şiirinin, şairin kendisi veya tezkire yazarları tarafından mucizeyle irtibatlandırılması, “mu‘ciz-nümâ, mu‘cize-gûy, mu‘cize-perdâz” gibi nitelemelere ya da vahiy ile bağlantılı kullanımlara yer verilmesi olağan kabul edilen bir durumdur. Her divan şairinin amacı ise herkesten farklı bir söyleyişle dinleyeni şaşırtmak ve onları kendine hayran bırakmaktır, bir başka deyişle mucizevî bir söyleyiş mertebesine ulaşabilmektir.

Mucizevî bir söyleyişi olduğunu söyleyen şairler zaman zaman kendilerini peygamberlere de teşbih ederler. Hatta daha da ileri giderek kendi şairlik güçleriyle yaptıklarını onların mucizelerinden üstün görmeye çalışırlar. Muhammed Nur Doğan (2004: 64), şairin kendi şairlik gücünü ve şiirinin tesirini anlatırken böylesi olağanüstü durum ve kişilerle ilişkilendirmesini “*Divan şiiri anlayışı içerisinde şairlik, bir anlamda ‘mânâ yaratıcılığı’* olarak ifade etmiştir.

Şair şiir meydanına saçma sapan sözler söyleyenlerin gelmemesini, eğer gelecekse kendisi gibi mucizevî sözler söyleyebilecek vasıflara sahip olması gerekmektedir:

İsterim Fennî gibi bir şâ‘ir-i mu‘ciz-beyân
Herze-gûlar gelmesin meydâna maqbûlüm degil (G. 222/6).

2.6. Alkışlanmalıdır

Fesahatli söz söyleyen, güzel ve düzgün söz söylemesini bilen vb. anlamlara gelen sühândân, divan şairleri tarafından şair karşılığında kullanılmakla birlikte aynı zamanda şairin bir vasfı olarak da kullanılmaktadır (Toprak, 2005: 102). Bu ve benzeri vasıfların tezkire yazarları tarafından da şairin edebî şahsiyetine dair bir takdir ve değerlendirme ölçütü olarak kullanıldığı görülmektedir.

Fennî kaleminin gücünü onu kişileştirerek ortaya koyduğu aşağıdaki beyitte, kendisine ait bu gazelin herkes tarafından alkışlanmasını ve kalemine çok yaşa iltifatında bulunulmasını talep etmektedir:

Gelin alkışlayalım şu gazelin nâzımını
Yaşa ey hâme-i Fennî-i sühândân diyelim (G. 220/9).

SONUÇ

Fennî'nin şiir ve şair anlayışı hakkındaki fikirlerini, *Divan*'ında kasidelerinin fahriye bölümlerinde ve gazellerinin mahlas beyitlerinde görmekteyiz. Şair bu

bölümlerde şiirlerinin niteliklerine ve muhtevasına, teşbih unsurlarına, anlam, fikir, mazmun vb. şiire dair poetik özelliklere değinmiştir.

Fennî, bu poetik mısralarda şiir sözcüğünü sıkça kullanmakla birlikte “nutk, sühan” gibi kelimeleri de kullanmıştır. Ayrıca onun şiirleri “rengîn, nâdir, sûziş, ter-zebân, âteşîn” gibi vasıfları üzerinde bulundurmaktadır. Şaire göre şiir, takdir edilmelidir. Nükteli ve imalarla dolu olmalıdır. Özgün olmalı, çalıntı ve taklit ürünü olmamalı, daha önce duyulmamış olmalıdır.

Fennî kendi şairliği için, “mu’ciz-beyân, şîrîn-makâl, nüktedân, nükte-nüvis, merd-i sühan-gû” gibi kelime ve terkipleri tercih etmiştir. Ona göre, bir şair irticalen şiir söyleyebilmelidir. Şairlik takti bilmekten ibaret değildir. Üstad, usta şairlerin tedrisatından geçilmelidir. Ayrıca onun şiirleri özgündür, taklit ve çalıntı değildir. Kendini cesur olarak bilinen “Rüstem” gibi kahramanlara benzetmiştir. Şair, bu bölümlerde bizzat kendi şairliği üzerinden bir şairin nasıl nitelikleri barındırması gerektiğinden, teşbihlerden, müşteki olduğu veya hoşuna gitmediği şairlerden ve nedenlerinden de bahseder.

Fennî’nin poetika hakkındaki tüm şiirleri, diğer poetika çalışmaları ile birlikte incelenmesi durumunda hem yaşamış olduğu devrin hem de büyük çerçevede klasik şiirin poetikasının değerlendirilmesinde yardımcı olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

AKÜN, Ömer Faruk (2013), *Divan Edebiyatı*, İstanbul: İsam Yayınları.

ARİSTOTELES (1987), *Poetika*, (Çev: İsmail Tunalı), İstanbul: Remzi Kitabevi.

COŞKUN Menderes (2011), *Klasik Türk Şairinin Poetikası Üzerine*, Bilig Dergisi, Sayı: 56, s.s. 57-80.

Devellioğlu, Ferit. (1993). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

DOĞAN, M. Nur (2009). *Fuzûlî’nin Poetikası*. İstanbul: Yelkenli Yayınevi.

ERGİN, Ali Şakir (1996), *Fennî Dîvanı*, Yozgat Belediyesi.

ERKAL, Abdülkadir (2009). *Divan Şiiri Poetikası (17. Yüzyıl)*. Ankara: Birleşik Dağıtım Kitabevi.

HOLBROOK, V. Rowe (2012). *Aşkın Okunmaz Kuyuları Türk Modernitesi ve Mistik Romans*. İstanbul: İletişim Yayınları (Çevirenler: Erol Köroğlu-Engin Kılıç).

KAPLAN, Mahmut (2007). “Şeyh Gâlib’in Şiir Anlayışı” *Turkish Studies*, Volume 2/4 Fall, s. 455-465.

KAYA, B. Ali (2012). “Necâti Bey’in Şiir Anlayışı”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 27, s.143-218)

KAYA, B. Ali (2019). *Necâti Bey’in Poetikası*, İstanbul: Akademik Kitaplar Yayınları.

KILIÇ, M. Erol, (2012). *Sûfî ve Şiir Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası*. İstanbul: İnsan Yayınları.

KÖKSAL, M. Fatih (2012). *Divan Şiiri ve Poetikaya Dair Bazı Düşünceler*. Berceste, Sayı:119, s.s. 41-46.

KILIÇ, Filiz –MACİT Muhsin (1992). *Divan Edebiyatında Poetika Denemeleri: Tezkire Önsözleri*, Yedi İklim, Sayı: 3, s.s. 32.

MACİT, Muhsin (2009). “Divan Estetiği”, *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.

MACİT, Muhsin (2011). *XVII. Yüzyılda Yenilik Arayışları ve Nef’î*, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, s. 38-59.

MENGİ, Mine (2010). *Divan Şiirinin Arka Bahçesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

MENGİ, Mine (2010). *Divan Şiiri Yazıları*, Ankara: Akçağ Yayınları.

ÖZTOPRAK, Nihat (2005). “Rûhî'nin Şiir Anlayışı”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 12, s.101-136.

PALA, İskender (1995). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.

PALA İskender (1999), *Âh Mine’l-Aşk*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

SARAÇ, M.A. Yekta (2010). *Klasik Edebiyat Bilgisi (Belâgat)*. İstanbul: Gökkubbe Yayınları.

SAZYEK, Hakan. (2000). "Poetika Kavramı ve Yeni Türk Edebiyatında Manzum Poetik Ön Sözler", *Türk Dili Dergisi*, Sayı: 577, s. 10-22.

ŞENTÜRK, A. Atilla (1999). *Osmanlı Şiiri Antolojisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ŞENTÜRK, A. Atilla, KARTAL, Ahmet (2011). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

TARLAN. A. Nihat (2004). *Şeyhî Divanı'nı Tetkik*. Ankara: Akçağ Yayınları.

TANPINAR, A. Hamdi (2006). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tolasa, Harun (2002). *16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

TOLASA, Harun (1982). "Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri", *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1, s.s. 15-46.

TOPRAK, Zafer (2017). "Seyyid Vehbî'nin Şiir Anlayışı", *TÜRÜK Dergisi*, Sayı: 9, s. 200-227.

TÜRKYILMAZ, Necla (2018). "Klasik Şiir Üzerine Yapılan Tenkit Terminolojisine Bir Örnek; "Rengin"", *Turkish Studies*, Sayı: 13/28, s. 1001-1021.

SUMER, Necdet (1996). *Poetika Klasik Çağ Şiir ve Şiir Kuramı Üzerine Söylemler*, İstanbul: Düzlem Yayınları.

ŞEN, Uğur (2018). *Yozgatlı Mehmed Saîd Fennî Dîvânı Gazellerinin Şerhi*. Yüksek Lisans Tezi, Yozgat Bozok Üniversitesi.

YETİŞ, Kazım (2006). *Belagattan Retoriğe*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.